

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).
Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod licencom [Creative Commons Imenovanje 4.0 međunarodna](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Sanja TADIĆ-ŠOKAC

Filozofski fakultet u Rijeci

Odsjek za kroatistiku

Sveučilišna avenija 4

HR – 51 000 Rijeka

sanja.tadic.sokac@uniri.hr

DOI: <https://doi.org/10.29162/ANAFORA.v12i2.10>

Izvorni znanstveni članak

Original Research Article

Primljeno 15. veljače 2025.

Received: 15 February 2025

Prihvaćeno 25. rujna 2025.

Accepted: 25 September 2025

POLITIČKE KRIZE U JADRANSKOJ TRILOGIJI NEDJELJKA FABRIJA¹

Sažetak

U ovom se radu motre političke krize i njihov utjecaj na pojedinca u *Jadranskoj trilogiji* (nastajala od 1985. do 2002.) Nedjeljka Fabrija. Polazi se od objašnjenja pojma krize te političke krize. O krizi govorimo kada su ugrožene bitne vrijednosti koje su osnova života neke zajednice. Krize se u ovoj trilogiji prikazuju na društvenoj i individualnoj razini. Političke krize na društvenoj razini u *Jadranskoj trilogiji* pokazuju nesigurnu i nemirnu društvenu situaciju u političkim, ekonomskim, socijalnim i kulturnim sustavima. U viorima povijesti likovi su izloženi nemilosrdnim političkim previranjima s kojima se nose na njima prihvatljiv način. Tako se politička kriza na individualnoj razini očituje u problematiziranju djelovanja junaka koji su pod povećanim psihičkim opterećenjem te se otežano orijentiraju u prostoru i vremenu. Oni ne djeluju na uobičajen način.

U radu se promatraju književni postupci kojima autor upućuje na politiku književnosti, načini na koje je tekst reorganizirao sustav narativnih konvencija i percepciju književnog djela (prema teorijskim postavkama Jacquesa Rancièrea). Romani *Jadranske trilogije* interpretiraju se u skladu s mišljenjem Jacquesa Derridaa koji je istaknuo da je književnost moderna institucija neodvojiva od moderne institucije demokracije. On smatra da autor može izreći sve što želi, a da pritom ostane zašti-

¹ Ovaj je rad financiralo Sveučilište u Rijeci projektom *Politika književnosti u djelima riječkih autora od 20. stoljeća do danas* (33-uniri-iskusni-human-23-55).

ćen od svakog tipa cenzure (političke, religijske) baš putem književnosti. Sloboda koju mu književnost nudi je „moćno političko oružje, koje ipak može u trenutku biti neutralizirano kao fikcija“.

Ključne riječi: političke krize, politika književnosti, *Jadranska trilogija*, Nedjeljko Fabrio, Jacques Rancière

1. Uvod

U ovom se radu propituju uloge krize, ponaosob političke krize u raznovrsnim društvenim okolnostima i prilikama koje su teme romana *Jadranska trilogija* Nedjeljka Fabrija (nastajale od 1985. do 2002.). Spoznajno-teorijskim razmatranjima želi se uputiti na razumijevanje i izgrađivanje stavova u krizi. *The Oxford English Dictionary* navodi da riječ kriza (*crisis*– *krəɪsɪs*) označava odluku, točku u razvoju bolesti kad nastupa promjena koja istakne ili oporavak ili uništenje.

Kriza je prekretnica u razvoju bolesti nabolje ili nagore, nastupajuća promjena u životno važnim ili odlučujućim fazama („*crisis*“). Termin *kriza* dolazi od grčke riječi *κρίσις*, *-krísi*, *-krísis* što označava ‘izbor, odluku, preokret, opasnost, razlučivanje, odlučivanje’, navodi Ivanović (10). Ona zaključuje da kriza označava nestabilnu situaciju u društvenim, političkim ili ekonomskim poslovima i da ima blisko značenje s raskrižjem, nekim kritičkim trenutkom kad je potrebno sagledati pretpostavke, hipoteze, predviđanja i inventivno ocijeniti kriznu situaciju (Ivanović 10). Ističe da kriza označava „ključnu ili odlučnu točku ili situaciju, kritični trenutak, prijelomni trenutak, prekretnicu“ (10). Uočavaju se društvene zakonitosti te se pronalaze (povoljni) izlazi iz nepredvidljivih situacija. Slično i Arambašić definira krizu kao prijelomni trenutak, tj. ključnu točku ili vrijeme odlučivanja (20). U *Hrvatskoj enciklopediji* kriza je definirana kao „dubok, sveobuhvatan poremećaj u životu pojedinca ili funkcioniranju društva sa snažnim i više ili manje teškim i trajnim posljedicama; prijelomno, prolazno teško stanje“.

U *Rječniku hrvatskog jezika* Vladimira Anića kriza je vrlo teško stanje nakon kojeg se očekuje ili razrješenje ili katastrofa (u bolesti i sl.), a u razgovornom stilu označava nestašicu (289). U *Ekonomskom leksikonu* kriza se tumači kao veći privredni poremećaj, pa u pretkapitalističkom društvu dolazi do nedovoljne proizvodnje, a u kapitalističkom društvu do hiperprodukcije (Dragičević 344). Političku krizu poimamo analogno ekonomskoj krizi.

U ovom se radu motre političke krize i njihov utjecaj na pojedinca u *Jadranskoj trilogiji* Nedjeljka Fabrija (nastajala od 1985. do 2002.) te narativne tehnike kojima je to ostvareno.

2. Političke krize u *Jadranskoj trilogiji* N. Fabrija

U *Jadranskoj trilogiji* Nedjeljka Fabrija krize se tematiziraju na društvenoj i individualnoj razini. Krize na društvenoj razini u djelima ukazuju na prijeteću društvenu situaciju u raznim društvenim sustavima. Društvena je kriza neka bitna promjena koja remeti uobičajeni rad i izaziva nove pojave kao svoje posljedice. Može se pratiti pojava krize u političkom, ekonomskom, socijalnom i kulturnom sustavu. Ta nesigurna i nemirna društvena situacija utječe na život junaka iz romana. Tako se na individualnoj razini kriza očituje u promjeni uobičajenog funkcioniranja određene osobe. Najčešće se ogleda u pojačanoj napetosti, većem psihičkom opterećenju, snažnijoj izloženosti stresu i otežanoj orijentaciji u vremenu i prostoru. U *Jadranskoj trilogiji* kriza se ne prikazuje samo kao događaj po sebi (*per se*), tj. samo kao objektivno događanje u svijetu. Pripovjedač inzistira na dočaravanju krize kao događaja za svakog junaka pojedinačno i podrazumijeva se odnos između subjekta i objekta. Opisuje se subjektivna percepcija i ocjena pojedinog objektivnog događaja, kao što su veliko siromaštvo, beskrupulozan uspon na društvenoj ljestvici, ekonomsko bogaćenje i propadanje pojedinih obitelji, političko grupiranje, nepoštivanje osnovnih ljudskih prava, ratni sukobi i sl.

Kriza označava težak, sveobuhvatan poremećaj u društvenom, političkom, ekonomskom životu, a iz kojeg je izlazak u pravilu vrlo težak i obično dugotrajan. U umetku u narativno tkivo romana *Triameron* označenom vodoravnim crticama i naslovljenom *Dvije fotografije iz obiteljskog albuma snimljene pred političku oluju* pripovjedač opisuje dva događaja. Jedan se zbio u ožujku 1971. godine u Zagrebu, a drugi 32 godine ranije, u kolovozu 1939. godine u Splitu, kako navodi pripovjedač u zgradama i u kurzivu. Opisi započinju rečenicom: „Među demonstrantima na ulici su djed, sin i unuk“ (273–274) i zatim se ime- nuju muški predstavnici obitelji. Tako su u Zagrebu na demonstracijama Ivan, Ecije i Andrej, a u Splitu Menego, Ivan i Ecije. Potomci iste obitelji protagonisti su u različitim povijesnim događajima u kojima Hrvati teže ostvarivanju svoje autonomije, a pripovjedač koristi narativne strategije kojima želi ukazati na ponovljivost povijesti i njezino nesmiljeno poigravanje ljudskim sudbinama. U opisu prijelomnih događaja ponovljivost povijesti ističe se upotrebom *leit-mo-*

tiva kao što je motiv djeteta koje po licu ogrebe oca trešnjinom grančicom u gomili ljudi (273–274) te autocitatima u kojima su izmijenjeni samo akteri: „Ivan (u drugom primjeru Menego, ubacila Sanja Tadić-Šokac) je slušao sina i odsutno, nešto sluteći, a nešto već i naučivši, gladio unuka po svilastu tjemenu: – Posljednji put sličnu autonomiju imali smo (...)“ (274). Slično se prikazuje i položaj najmlađeg člana obitelji, Andreja, koji je u gomili „kao patuljak među Djedovima Mrazovima“ (273) te opis Ecija koji je „kao patuljak među visokim bijelim gljivama“ (274) budući da ljudi u gomili nose „šubare i vunasta pokrivala za glavu“ (273), odnosno „bije le ljetne šešire“ (274).

U opisu tih društvenih kriza, potpuno različitih povijesnih događaja (Hrvatsko proljeće i osnivanje Banovine Hrvatske) vidljivi su poremećeni odnosi u društvu koje je opterećeno raznim neriješenim problemima. Prikazane su zamisli u biti istovrsnih pojava i procesa u povijesti. U njemu se one, pod utjecajem iskustva, obogaćuju. Pripovjedač u svoje pripovijedanje unosi opise brojnih povijesnih stranputica iz kojih je izlazak najčešće vrlo težak i obično dugotrajan. U viorima povijesti likovi su izloženi nemilosrdnim političkim previranjima s kojima se nose na njima prihvatljiv način.

Kriza kao oskudica sredstava za život problematizira se u romanima *Jadranske trilogije* Nedjeljka Fabrija. U *Triemeronu* se kriza u pretkapitalističkim načinima proizvodnje iskazuje kao kriza nedovoljne proizvodnje hrane u viorima ratnih zbivanja u gradu Splitu. To se odražava na brak Bore i Ivana. On se, u strahu od ratnih zbivanja, zatvara u kuću i gubi svoj posao, pa ga prehranjuje suprugin otac:

Provodio je dane, rečeno je zatvoren u kući, šutljiv, otvarajući sa klaunovskom grimasom na licu vrata stana sada u točno određen sat zadovoljnoj supruzi, koja je od roditelja stizala sa zgotovljenim jelima što ih je amo nosila u četirima limenim posudama učvršćenima zajedničkom drvenom drškom, koje su bile nasložene jedna na drugu: dotle, u gradu, još uvijek su bile na snazi potrošačke iskaznice, još uvijek racionirane živežne namirnice (168).

Uloge su se u obitelji potpuno izmijenile: Bore je postala hraniteljica, a Ivan je, iako zahvalan što njegovu obitelj prehranjuje tast stolar, duboko posramljen. Ne samo da je u njegovoj obitelji srušen do temelja patrijarhalni svijet u kojem je Ivan odrastao, nego je istaknuta i ekonomska premoć talijanskih obitelji u gradu, pa je tim više njihovo dobročinstvo za njega bolno. U okupiranom Spli-

tu talijanska obitelj profitira i dobro živi, dok Hrvati gube osnovna sredstva za život. Nakon kapitulacije Italije, Borina je obitelj u najvećoj tajnosti prebjegla u Italiju, pa za Ivana i Bore nastupaju teški dani. Njoj nisu javili za svoj odlazak jer je njezin muž Hrvat. Nesretna Bore, kojoj je i ljubavnik *capitano di fregata* Aldo Smolchich nakon kapitulacije Italije pobjegao iz Splita, napada svoga supruga jer nije u stanju osigurati obrok njoj i njihovu djetetu Eciju. Tada joj se 27 mjeseci provedenih u svakodnevnim zagrljajima Alda i prehranjivanja svoje obitelji obrocima koje je donosila iz roditeljske kuće čine kao bajna i davna prošlost.

Njezinu životnu avanturu, njezin trijumfalistički san, prekinuli su omladinci koji su sumpornom kiselinom polili sve žene što su se družile s pripadnicima talijanske vojske te kapitulacija Italije. Mijene vlasti u gradu ispod Marjana srušile su njezin idealan svijet i dovele ju do ruba ponora. Ona se sa sinom smrzava u bračnom krevetu i gladuje, dok su njezin suprug Ivan i otac mu Menego zatočeni u ustaškom zatvoru. Tek će kasnije saznati da su partizanske vlasti znale za njezinu nevjeru, ali da su je poštedjele jer im je njezin suprug, vješt inženjer, bio potreban u izgradnji novog poretka. Ekonomska i politička kriza uplele su se u sudbinu te obitelji na obali Jadranskog mora.

U Fabrijevim romanima krize su prikazane kao vrlo teško stanje nakon kojega se očekuje ili razrješenje ili katastrofa. One nose negativno značenje budući da se pojmom kriza označava stanje kojem prijeti nešto vrlo opasno. Krize su tako odlučujuće prekretnice u ostvarivanju neke društvene ili političke aktivnosti te ključni trenutak određenog procesa. Međutim, krize nisu samo negativne za pojedinca ili društvo. One istovremeno imaju sposobnost za otkrivanje novih mogućnosti koje pomažu u svladavanju problema i otvaraju nove mogućnosti za razvoj. Pojedinaac koji za svoj neuspjeh tvrdi da je odgovorna kriza nema povjerenja u vlastitu sposobnost. Na taj se način pridaje veće poštovanje problemima nego rješenjima. Zato je istinska kriza u biti kriza nesposobnosti.

Do produblivanja krize dolazi ako se neumorno govori o njoj i ako se koriste neučinkovita rješenja. Ako se pak šuti o krizi, izbjegava se poduzimanje napora s ciljem svladavanja krize i ne potiče se razvoj sposobnosti razumijevanja i svladavanja kriznih situacija. Pojedinci ili narodi mogu iskazati svoju spretnost i snagu u nadilaženju kriznih situacija. Time dolazi do napretka koji je vidljiv u razvijanju brojnih postupaka kao što su procjena stanja, prepoznavanje signala ranog upozorenja, vještine analize, sinteze i kritičkog promišljanja. Tako Elvira u *Berenikinoj kosi* uočava političke i ekonomske probleme na vrijeme, ne zane-

maruje ih i rješava ih u kontinuitetu, ne dopuštajući da se nagomilaju. Da nije ažurno pristupila njihovu razrješavanju, preselila se u Rijeku i osnovala novu tvrtku, i da u tome nije bila vješta, problemi bi se nagomilali i doveli bi njezinu obitelj u krizu. U braku Tonije i Ecija vidljivo je zanemarivanje problema i odgađanje njihovih rješavanja. Kako se problemi ne otklanjaju i kako junaci nisu dovoljno uspješni u njihovu raščišćavanju, oni se gomilaju i pretvaraju se u duboku bračnu krizu koja je oslikana u *Triameronu*. Karlo, pak, u *Vježbanju života* pogrešno opaža probleme u svom poslovanju i zanemaruje ih što dovodi do njegove ekonomske propasti.

U definiciji krize često je zastupljena njezina subjektivna priroda koja se doživljava kao prijetnja. O krizi se govori kada tvorcima politike osjećaju „ozbiljnu prijetnju osnovnoj strukturi ili fundamentalnim vrijednostima i normama nekog sustava koja pod pritiskom vremena i visoko nesigurnim okolnostima zahtijeva donošenje vitalnih odluka“ (Boin et al. 11). U ovoj definiciji krize uočavaju se tri ključne komponente: *prijetnja*, *neizvjesnost* i *neodložnost* (Ivanović 13). Opažanje prijetnje u krizi praćeno je visokim stupnjem *neizvjesnosti*. Tako Andrej u romanu *Triameron* potpuno nespreman odlazi u Domovinski rat. Uskoro shvaća da se pridružio paravojnoj organizaciji. Njemu nije jasno što se događa oko njega, boji se što će biti sljedeće. On osjeća da će biti nešto loše, ali ne zna koliko. Ta mu neizvjesnost otežava situaciju i usporava njegovu potragu za rješenjima. Promatra druge činitelje koji se ne ponašaju prikladno za borbu za slobodu. Bitne informacije o uzrocima i posljedicama njihova djelovanja ostaju mu nedostupne, ali njihovo trenutačno ponašanje ne odobrava. On ne želi sudjelovati u zločinima i bježi. Njegovo mu pridruživanje ratnicima, njegov prvi hitan odgovor na krizu, ne donosi ono što je očekivao, pa hitno donosi odluku i povlači se. Međutim, događaji kojima je prisustvovao duboko su se urezali u njegovu svijest i izazvali posttraumatski stresni poremećaj. On ima osobnu krizu koju označava razdoblje nemira i teške psihičke opterećenosti zbog ratnih zločina kojima je svjedočio. U trenutku se odlučio posjetiti oca nadajući se da će postići mentalnu stabilnost. Iz Zagreba odlazi u Stockholm, gdje izazove incident. Smješten je u psihijatrijsku ustanovu i počinu samoubojstvo, a njegov se liječnik, predstavnik sustava, osjeća neuspješnim jer ga u tome nije spriječio.

Duboke krize u kojima je stupanj ugroženih vrijednosti izrazito visok jesu pojave zaraznih bolesti koje odnose mnoge nevine ljudske živote. Tako se u *Vježbanju života* pojavljuje kolera, pa među mnogim sugrađanima umire Karlova snaha Lodovica i sam Karlo, a u *Berenikinoj kosi* opisuje se doba velikih

boginja u gradu Splitu i otocima. Liječnik Julije među svojim pacijentima ugleda i svoju prvu nesuđenu ljubav koju nije oženio jer su bili pripadnici različitih političkih struja: Petru udovu Andrić. U trenutku njezina umiranja on joj utisne cjelov koji će biti koban i za njega. Baš tada mu njegova supruga, nakon dugo godina iščekivanja, priopćuje dugo željenu vijest o trudnoći. U javnosti se u oba slučaja širi zabrinutost i veliki strah, pa se obitelj Karlova sina izolira u vlastitoj kući i ne prima Karla u posjet. To je očiti znak kako su se bitne vrijednosti koje podržavaju život neke zajednice našle pod velikom prijetnjom.

U romanima se opisuje kako je sprječavanje i zaustavljanje krize osobito teško kada dođe do nepoznatih i nezamislivih događaja koji se nalaze u srži mnogih kriza. Svi su ti događaji neugodni, nepoželjni, neočekivani, neuobičajeni, neizvjesni, pa često i nezamislivi. Zato se na njih ne može odgovoriti raspoloživim vještinama i društvenim normama ponašanja. U toj je situaciji moguće jedino predati se potpuno odgovornom promišljanju o neugodnim događajima.

3. Policija i politika književnosti u *Jadranskoj trilogiji* N. Fabrija i političke krize

Za iznošenje promišljanja o političkim krizama u Fabrijevoj su *Jadranskoj trilogiji* korištene različite narativne tehnike koje možemo svrstati u *policiju* i *politiku književnosti*, kako bi rekao J. Rancière. Naime, politička aktivnost (ili *politika*) u Rancièreovu se kritičkom sustavu očituje u unošenju promjena, tj. u pomicanju tijela s dodijeljenih i uvriježenih pozicija (*La Méésentente* 53). Ključan pojam u njegovoj teoriji jest *le partage du sensible*, odnosno *podjela osjetilnog*, a koju objašnjava u istoimenom eseju s podnaslovom *Estetika i politika* iz 2000. godine, što svoje porijeklo ima u eseju *Nesuglasnost: politika i filozofija* (*La Méésentente: politique et philosophie* 1995). *Podjela osjetilnog* za njega je sustav očiglednih činjenica osjetilne percepcije kojim se „istodobno otkriva postojanje nečega zajedničkog te razgraničenja unutar njega koja određuju pojedinačne dijelove i pozicije“ (*Le partage du sensible* 12).

Odnos između estetike i politike isprepliće se u umjetničkom djelu, pa je za Rancièrea pisanje svojevrsna neravnoteža između „legitimnog poretka diskurza, načina kako je raspoređen i kako raspoređuje tijela u uređenoj zajednici“ (*The Politics of Aesthetics* 103). *Podjela osjetilnog* remeti hijerarhiju odnosa koja je specifična za pojedini estetski režim i tako u pitanje dovodi „odnos između načina djelovanja, načina bivanja i načina govora“ (103). Rancière navodi

da raspodjela i preraspodjela prostora i vremena, mjesta i identiteta, vidljivog i nevidljivog čini *podjelu osjetilnog* (*Politika književnosti* 8). Fabrio u *Jadranskoj trilogiji* na originalan način provodi *podjelu osjetilnog* i to je vidljivo u korištenju brojnih narativnih strategija u romanu. On često koristi priče u priči, različite oblike tekstova, brojna tipografska rješenja i prekoračuje tradicionalne žanrovske odlike prisutne u romanima. Upotreba tih narativnih strategija u djelima *Jadranske trilogije* pokazuje sustavno provedenu *politiku* književnosti u ransijevskom smislu na razini cijele trilogije Nedjeljka Fabrija.

3.1. Policija književnosti u romanima *Jadranske trilogije*

Politika književnosti ne može se pomiriti s *politikom* pisaca (Rancière, *Politika* 8) i ona se ne odnosi na osobno sudjelovanje pisaca u političkim ili društvenim angažmanima u njihovu dobu. U svojim djelima autori često iznose svoja stajališta o društvenim strukturama, političkim strankama i akcijama ili različitim identitetima. Rancière te iskaze naziva *policija* (*la police*) književnosti, ne u značenju represivnog državnog aparata, nego kao oznaku za specifičan poredak koji tijelima dodjeljuje posebno mjesto, svrhu i cilj. Tako određuje načine njihova djelovanja, bivanja i govorenja. *Policiju* čine postupci koji spadaju u određeno polje značenja i razni akteri te njihovi odnosi, kao i problematiziranje značajnih i političkih pitanja. Nju tvore raznorazne političke rasprave, angažirane manifestacije, iznošenje osobnih stavova o pojedinim (političkim) pitanjima i kritika društva u kojem živimo i radimo. *Policija* predstavlja oblikovanje stanja u određenom prostoru zajedničkog u kojem su dogovorena pitanja kao što su: tko su akteri rasprave, u kojem prostoru i na koji način djeluju akteri te kakav je taj prostor. Ona, kao „poredak vidljivog i kazivog“ (*La Mésestente* 52), utvrđuje hoće li neka aktivnost biti vidljiva i hoće li određeni diskurs biti prepoznat kao govor ili kao obična buka. Odnosi se na procese i institucije koje čuvaju poredak, bave se prikazivanjem zajednice i karakteriziraju postojeće stanje. *Policijski se poredak* (*l'ordre policier*) ne zasniva na discipliniranju tijela, nego na pravilu koje upravlja njihovim pojavljivanjem. Tijela dobivaju određene pozicije unutar društvene hijerarhije i ponašaju se sukladno tim pozicijama.

Pripovjedač u romanima *Jadranske trilogije* poseže za antiiluzionističkom pripovjednom strategijom koja mu omogućava brisanje i zamagljivanje granica između povijesti i fikcije, koje su verbalne konstrukcije. On otvoreno iznosi svoje misli i komentare o brojnim temama u romanima. Tako komentira pitanja kao što su čovjekov nesiguran položaj u vrtlozima povijesti, krize u koje on

zapada, obitelj, povijest, politika, samostalnost naroda, građanske slobode pojedinaca, umjetničko stvaranje, ljubavni odnosi, odgoj, utjecaj ratnih zbivanja na psihu pojedinca, emigracija, pitanja umjetničkog stvaranja i druga. Pripovjedač u *Jadranskoj trilogiji* često iznosi moralističke i didaktičke komentare, najčešće u zgradama.

3.2. Politika književnosti u djelima Jadranske trilogije

Politika je književnosti u Rancièrea usredotočena na pomicanje tijela s pozicija koje su im dodijeljene (*La Mésentente* 53), pa se ostvaruje u kreiranju promjena. *Politikom* nazivamo samo onu praksu koja ima mogućnost raskida temeljnog dogovora o pitanjima tko smo, gdje smo, kada smo i što činimo. U eseju *Partage du sensible*, tj. *podjela osjetilnog*, koji ima podnaslov *Estetika i politika* iz 2000. godine, teoretičar uvodi pojam *podjele osjetilnog*, a koji postaje ključan u njegovu kritičkom sustavu. U Rancièreovu sustavu on označava sustav očiglednih činjenica osjetilne percepcije kojim se „istodobno otkriva postojanje nečega zajedničkog te razgraničenja unutar njega koja određuju pojedinačne dijelove i pozicije“ (*Le partage du sensible* 12). Pojam *partage* je dvoznačan: označava dijeljenje nečeg zajedničkog i međusobno odjeljivanje pojedinačnih elemenata, pa se u svakom umjetničkom djelu isprepliće odnos između estetike i politike koji on imenuje kao *podjelu osjetilnog*. Za njega pisanje nije samo inferiorni modus govora. Ono je određena neravnoteža „legitimnog poretka diskurza, načina kako je raspoređen i kako raspoređuje tijela u uređenoj zajednici“ (*The Politics of Aesthetics* 103). Zato remeti hijerarhiju odnosa koja je specifična za razne estetske režime pa problematizira „odnos između načina djelovanja, načina bivanja i načina govora“ (103).

Fabrio u romanima *Jadranske trilogije* usustavljuje *podjelu osjetilnog* na originalan način u okviru korpusa hrvatske književnosti. On koristi drugačije narativne strategije u romanima: unosi brojne priče u priči i različite oblike tekstova, upotrebljava brojna tipografska rješenja i nadilazi tradicionalne žanrovske odlike tipične za djelo. U dijelu rada koji slijedi pozornost će se usmjeriti na analizu navedenih narativnih strategija u romanima. Do pojave *Vježbanja života*, prvog romana *Jadranske trilogije*, uporaba je tih tehnika bila neuobičajena. U njemu, kao i u *Berenikinoj kosi*, u pripovijedanje je nadodana velika količina takvih postupaka, a u *Triemeronu* oni uglavnom izostaju. Njihovo korištenje u *Jadranskoj trilogiji* upućuje na sustavno provođenje *politike književnosti* na razini cijele trilogije Nedjeljka Fabrija.

3.2.1. Priča u priči

U *Jadranskoj trilogiji* Nedjeljka Fabrika vrlo je česta priča u priči. Upravo postupak *mise-en-abyme* (koji je obilježen jakom metakomunikativnom komponentom) omogućuje pripovjedaču da stvara semantički višak. Zbog tog semantičkog viška odražavajući iskaz djeluje i na razini priče i na razini odraza. Na razini priče on, poput svih ostalih iskaza, sudjeluje u tvorbi značenja, dok se na razini odraza javlja kao element metaznačenja koji priči omogućuje da za svoj sadržaj i temu uzme samu sebe. U toj narcističkoj prozi brojne su umetnute priče koje svjedoče o fleksibilnosti romana, a pripovjedač redovito unutar teksta iznosi pouku koju donosi priča. Priča u priči unutar teksta romana zauzima hijerarhijski nižu narativnu poziciju od one primarnog dijegetskog svijeta romana. Ona je redovito povezana s nekim elementom iz primarnog dijegetskog svijeta i sadržava važan aspekt primarnog svijeta, tako da umetnuta reprezentacija reproducira primarnu reprezentaciju kao cjelinu. Pripovjedač nije samo istaknuo razlike između tih narativnih svjetova, nego i sličnosti. U romanima *Jadranske trilogije* unesene su brojne priče u priči s ciljem dodatnog usmjeravanja čitatelja na poruku teksta. Pripovijedanje je ispresijecano umetnutim pričama, a njihovo unošenje svraća pozornost čitatelja na poruku koju nose. Poruka teksta iskazana je u raznim dijelovima *procédée* koji prema Rancièreovu kritičkom sustavu pripadaju policiji književnosti. Umetanjem mnogih priča u priči o brojnim kriznim situacijama u kojima se zatječu njegovi likovi Fabrio provodi novu *podjelu osjetilnog* u trilogiji.

3.2.2. Politika književnosti u oblicima tekstova i tipografskim rješenjima

Pripovjedač u *Jadranskoj trilogiji* dodatno ovjerava svoja iskazana stajališta i opisane krizne događaje prekidanjem narativnog tijeka. U pripovijedanje umeće drugi tip diskursa koji je grafički odijeljen horizontalnim crticama (Nemec 286) ne bi li što zornije ovjerio promjenjivo političko stanje i brojne političke krize koje usmjeravaju sudbine junaka. U svrhu oslikavanja društveno-političke nesigurnosti pripovjedač citira razne oblike faktografskog materijala. Najveći je broj umetnutih dijelova u romanu *Vježbanje života* i *Berenikina kosa*, koji tematiziraju razna područja ljudskog života, a potječu iz raznih novina (npr., iz zagrebačkog časopisa *Slavenski jug*, *Pozora*, *Obzora*, *Narodnih novina*, iz riječkog *Novog lista*; iz *Primorca* iz Kraljevice, iz *Tanjugove Vijesti*, iz lista *Il Nazionale*, iz lista *L'Avvenire*, iz *Danice zagrebačke* i sl.). Na isti su način u roman *Vježbanje života* uneseni pismo Ivana Kukuljevića, stenogrami, ulomak

iz napisa Frana Supila iz članka „Talijanskom narodu“ iz 1906. godine, sadržaj letka koji potpisuje mjesni narodnooslobodilački odbor te ulomci iz govora Miroslava Krležu u Narodnom kazalištu u Rijeci 30. srpnja 1952. godine, zatim govor maršala Tita u Skopju 12. listopada 1953., Erazma Barčića na saborskoj sjednici 12. svibnja 1885. godine i sl. Uneseni su i dijelovi leksikografskih natuknica, ulomci iz štampanih intervjua i memoara, dijelovi iz povijesnih izvora, dijelovi povjerljivih pisama, pa čak i kulinarski recept iz novina. Nerijetko se drugi tip diskursa u tekstu romana označava navodnicima, npr. poruka gradskog vijeća, zatim vijest iz Verone i vijest iz Beča o bitki kod Magente te ulomak iz molbe Gradskog vijeća upućene Njegovu Veličanstvu. U narativni su diskurs *Berenikine kose* interpolirani brojni dijelovi govora značajnih ličnosti (dio govora maršala Tita koji je održan u Narodnoj skupštini 1. travnja 1952., dio govora Erazma Barčića na saborskoj sjednici 12. lipnja 1885. godine...) te ulomak iz iskaza Jevrema Brkovića iz knjige intervjua Slobodana Jokovića pod nazivom *Ratovanje mozgom*, koja je izdana 1987. godine, kao i ulomak pod nazivom: *Le bân Jellačić et les événements en Croatie depuis l’an 1848*.

U romanima *Jadranske trilogije* prisutni su brojni autocitati. Jednaki ili gotovo jednaki dijelovi teksta ponavljaju se kao svojevrsni *leit-motivi* na različitim tekstualnim pozicijama i nisu grafički označeni (Nemec 286). U *Vježbanju života* povijest talijanske obitelji u Rijeci prikazuje se u portretima oca Carla i sina mu Fumula. Slično se na nekoliko mjesta u romanu ponavlja i opis okućnice Carlova doma na Mlaki, a o političkoj nesnošljivosti pripovjedač u više navrata progovara uključivanjem opisa gospođe Hrvatice u plamenu koja je na plesu stradala zbog žeravice cigarete koju Fumulo nije ugasio. U *Berenikinoj kosi* njihova je uloga vidljiva na primjeru fotografije Lucijine obitelji koja je u potankosti prepričana gotovo istim riječima dva puta: najprije kada siora Maria nuka Luciju da proda sliku zbog vrijednosti njezina okvira i zatim kada je Ivan Matej Gorma vidi u izlogu prodavaonice i tako uspije doći do Lucijine adrese. Fotografija je postala ključni trenutak u izgradnji romana: spojila je najmlađe članove generacijskog stabla hrvatske i talijanske obitelji oko kojih je koncentrirana radnja. Autocitati nukaju čitatelja da se u tekstu kreće omčasto-rekurzivno, a ne pravolinijski.

U Fabrijevim su romanima umetnuti i prijevodi pojedinih stihova s talijanskog jezika, doneseni u bilješkama, kao i prijevod stiha iz Danteove *Božanstvene komedije*, a zatim i iskazi na njemačkom jeziku. Umetnute su brojne govorne di-

onice u kurzivu na talijanskom, na mađarskom, na njemačkom te na hrvatskom jeziku. U romanima su spacioniranim slogom tiskane pojedine riječi kojima pripovjedač naglašava svoju poruku, a verzal se koristi pri iznošenju naziva člana koje čitaju junaci te prijedloga koji grobari daju Carlu za pogrebni natpis. U roman *Berenikina kosa* uneseni su snovi junaka koji su grafički istaknuti kurzivom.

U romanima *Jadranske trilogije* pripovjedač nerijetko navodi svoj komentar na političke krize u zgradama i ne skriva da je sveznajuć, pa nagovještava sudbine likova. On unutar narativnog teksta vrlo često komentira svoje pripovjedne postupke. Piše on o svim svojim moćima koje posjeduje nad tekstem u nastajanju. Pripovjedač *vidi, gleda, čuje* svoje likove, premošćuje vremenske razlike i prostorne udaljenosti bez zapreka, te komentira razlike u načinu življenja i razmišljanja obitelji kroz više stotina godina njihova bivstvovanja na prostorima Jadrana. On je u svakom trenutku spreman pomoći svom liku pri pričanju priče, osjećajan je i brine za svoju junakinju Luciju pa *filtrira* podatke koje će ona saznati i priznaje da postoje trenutci u kojima je i on sam nemoćan. Sklapa mozaik na temelju podataka koje mu povijest podastire i traži razumijevanje od čitatelja. Na stranicama *Berenikine kose* pripovjedač u više navrata upućuje i pojašnjava postupak kolažiranja i montaže na kojem je utemeljena cijela *Jadranska trilogija* te naglašava simultanizam u pripovijedanju. Pripovjedač eksplicitno upozorava na svoje digresije u pripovijedanju te ih korigira ili sam sebe prekora zbog površnosti.

Svi romani *Jadranske trilogije* nose osebujne podnaslove. Tako je podnaslov romana *Vježbanje života* „Kronisterija“, *Berenikine kose* „Famileinfuge“, a *Tri-merona* „Roman einer kroatischen Passion“. Tim podnaslovima Fabio ostvaruje snažan afektivni naboj čiji je cilj uputiti čitatelja na osebujnost histerične povijesti (kronisterija), ili pak upućuje na gradbeni element romana (fuga) ili ističe mukotrpnu sudbinu hrvatskog naroda (*passion*). Podnaslovi se tih romana motre kao metatekstualni postupci.

U Fabrijevim romanima razgolićuje se mogućnost funkcioniranja različitih jezičnih diskursa unutar romana. U narativno tkivo pripovijedanja priloženi su razni oblici dokumentarnog materijala. Historiografski je sloj dodan na naraciju kao ilustracija i svjedoči o političkim i kriznim događajima u epohi koja se tematizira. Stvara se povijesni okvir koji se političko-ideološki izrijekom tumači. Na taj način Fabio *fakcionira fikciju* (Milanja 100–120). Stvara se napetost

između svijeta fikcije i svijeta fakcije, umetnuti se tekstovi rekontekstualiziraju, pa se razotkriva konceptualnost i provizornost naracije. Tematizira se sâm čin pravljenja fikcije. Svjesno se upozorava čitatelj na koji način nastaju ti *romani o povijesti*. U povijesnim romanima prije *Vježbanja života* takvi postupci nisu prisutni pa njihovom uporabom Fabio upućuje na drugačiju *podjelu osjetilnog*.

3.2.3. Politika književnosti u žanru

U romanima su *Jadranske trilogije* donesene brojne povijesne činjenice. No, između fikcije i stvarnosti, književnosti i historiografije, bitna je razlika budući da prvi svojeg referenta imaju u izmišljenom svijetu, a drugi u stvarnosti. Uspostavljanjem razlike između *stvarnosti* i *fikcije* ostvaruje se dominantna *podjela osjetilnog*, tj. model koji određuje temelje naše spoznaje svijeta. Fikcionalno uvijek pripada u područje književnosti, a dokumentarno u područje historiografije, tj. u stručnu i znanstvenu literaturu. Zato fiktivne izjave tumačimo u odnosu prema fiktivnom svijetu, a dokumentarne i/ili historiografske izjave u odnosu prema izvanjezičnom svijetu. Realnost je književnosti samodostatna, pri čemu je okvir fikcije upravo fikcija. Cilj je historiografije ostvarivanje što vjernijeg odraza društveno-povijesne situacije pri čemu ideju povijesti motri kao cjelovitu i jedinstvenu, potrebnu slijediti, dok književnost propituje načine konstrukcije prošlosti. Od načina pisanja povijesti u kojem se favoriziraju monumentalne ličnosti, kronološki redoslijed događaja i jedinstvo radnje, tvrdi Rancière, odstupa se već u Tolstojevu *Ratu i miru*. Tada junak djela postaje bezimena masa pojedinaca, rezultati bitaka prepušteni su slučajnosti, a *veliki* događaji poput bitki zastupljeni su jednakim intenzitetom kao i mali intimni (*Politika književnosti* 80). Za Rancièrea historiografija daje sliku društva, a književnost dekonstruira povijest u postmodernizmu, što je prisutno i u romanima *Jadranske trilogije* Nedjeljka Fabrija. Riječ je o prozi koja se vraća povijesti, ali naglašava njezinu posredovanost kao tekstualne konstrukcije. Time se otvaraju mogućnosti preispitivanja dokumentarno-objektivističkog modela historiografije, selekcije povijesnih događaja i proizvodnje činjenica. Nastaje historiografska metafikcija čije je teorijsko tumačenje u znanost o književnosti uvela Linda Hutcheon u djelu *A Poetics of Postmodernism – History, Theory, Fiction* iz 1983. godine. Ona je izgradila teorijski kontekst historiografske metafikcije na primjeru djela J. Fowlesa, S. Rushdiea, D. M. Thomasa, U. Eca i drugih te je metahistorijski osvijestila tekstualnost historiografskog diskursa i upozorila na približavanje historiografije i književnosti. Kritičarka tvrdi da su prošla zbivanja u književnom tekstu postala činjenice koje su obilježene ideologijom i subjek-

tivnošću pripovjedača, a u romanima se to pretače u miješanje fikcije i faksije, u kolažno pripovijedanje, u uporabu brojnih metatekstualnih postupaka i sl. (Hutcheon 5–133).

Na taj način roman unutar samoga sebe promišlja o samome sebi i o svojoj funkciji. U ovom su tumačenju romana *Jadranske trilogije* Nedjeljka Fabrija metatekstualni elementi dovedeni u vezu s *podjelom osjetilnog*. I kao što je utvrdila A. Assmann, prošlost se motri kao konstrukcija koju ljudi razvijaju prema potrebama i mogućnostima svoje aktualne stvarnosti (Assmann 45). Tako se povijesni događaji reinterpreteraju u književnim djelima kroz prizmu službene povijesti, ali i iz intimne perspektive pojedinih junaka. U *Jadranskoj trilogiji* Nedjeljka Fabrija naglasak je upravo na njoj. Pred čitateljem je razgolicećen postupak preplitanja romansirane kronike, lirskog, društvenog, obiteljskog i novopovijesnog romana. Astrid Earl promatra žanr kao sustav konvencija koje svaki pojedinac uči tijekom svojeg života. On pripada kulturnom znanju koje se unapređuje kroz socijalizaciju i inkulturaciju. U djetinjstvu pojedinac najprije upoznaje bajku, zatim tijekom školovanja putem lektire stječe znanja o žanrovima i u kasnijem ih životu usustavljuje u kulturnom pamćenju. Žanrovi djeluju kao arhetipovi pa čitatelj zna što očekivati u pustolovnom ili kriminalističkom romanu. Žanr je, dakle, dio kulturnog pamćenja i kao takav može predstavljati okvir za svoje preispitivanje (Earl 148) što koristi pripovjedač *Jadranske trilogije* i na taj način ostvaruje novu *podjelu osjetilnog*.

3.2.4. Uloga čitatelja

U romanima *Jadranske trilogije*, posebno u *Vježbanju života* i *Berenikinoj kosi*, pripovjedač se često obraća čitatelju. Tako je pripovjedačevo sveznanje sâm pripovjedač problematizirao u obraćanju čitatelju. On čitatelja poziva na suradnju, od njega traži razumijevanje i podršku. Romanesko je tkivo ispresijecano raznim obraćanjima pripovjedača likovima i čitatelju. U komunikaciji s likovima on iskazuje svoju brigu nad njihovom sudbinom, ali i razumijevanje za prolaznost koje oni sami nisu svjesni. Pripovjedač će prodrijeti u najtajnovitije zakutke junakove psihe, osjetit će prve znakove njihovih sumnji i čitatelju će ih ponuditi grafički izdvojene. Pripovjedač usmjerava čitateljevo kretanje u okvirima djela: prelazak s jednog fragmenta na drugi, s jedne vremenske razine na drugu, iz priče o jednoj obitelji u priču o drugoj.

Kao samosvjestan postmodernistički kreator umjetničkog djela, pripovjedač se u okvirima sâmog romana direktno obraća čitatelju, aludirajući na njegovo

iskustvo, očekujući od njega suradnju, ali i potpuno povjerenje te nastoji usmjeriti recepciju svojega djela. Polazi se od pretpostavke da i autor i čitatelj žive u duhovnom zajedništvu u kojem postoje neke osnovne vrijednosti same po sebi razumljive unutar tog univerzuma, pa pripovjedač nastoji usmjeriti recepciju svojega djela. On čitatelja opominje, upozorava, ali i tjera na razmišljanje, na aktivno sudjelovanje u životu junaka. Očigledno je da pripovjedačeva obraćanja čitatelju ne funkcioniraju samo kao elementi koji ekspliciraju metatekstualne postupke u romanu, kao objasnidbeni umetci, nego postaju način da se adresata kroz te pukotine u tekstu uvuče u sam tekst da bi i on, na temelju svog iskustva, odobrio ponašanje junaka, da bi odobrio autorov narativni konstrukt. Pokazuje se na koji način metatekstualni iskazi razgolićuju koncepciju fikcije, koja se nadaje tek kao konstrukt u koji je ekspliciranim narativnim konvencijama uvučen i čitatelj. Pripovjedač čitatelja opominje, upozorava, tjera na razmišljanje. Njegovi su komentari iskazi koji čine dio fiktivnog teksta i služe za njegovo objašnjenje i procjenu. Zato ih smatramo dijelom egzegeze.

4. Zaključak

U ovom se radu kreće od prevladavajuće koncepcije političkog, što dovodi do nužnosti reaktualizacije njegova propitivanja u suvremenom društvenom kontekstu. Opisuju se političke krize, koje su redovito povezivane s ekonomskim problemima, i pozornost se pridaje otkrivanju kriza na društvenoj razini. Pripovjedač se u *Jadranskoj trilogiji* također usmjerava na analiziranje kriza na individualnoj razini te vrlo detaljno opisuje stanja psihe junaka koji su uznemireni u kriznim situacijama. Njihovo je djelovanje tada otežano i gube iz vida vremenske i prostorne odrednice svojega razdoblja. Oni su pod snažnim stresom koji pokušavaju nadići vjerom u bolje sutra. Psihičko je opterećenje veliko i svaki se junak *Jadranske trilogije* nosi s njim na sebi svojstven način. Pripovjedač nerijetko komentira stanje junaka i tako iznosi i svoje stajalište o povijesti i o politici.

U ovim se novopovijesnim romanima Nedjeljka Fabrija pred čitateljem razgolićuje način izgradnje fikcionalnog svijeta, a pripovjedač vrlo često iznosi svoja stajališta o temama koje problematizira, o načinima oblikovanja fikcije, o svojim dilemama u procesu stvaranja i sl. Tako on nerijetko komentira i političke krize koje opisuje u romanima te se osvrće na posljedice koje one izazivaju. U Rancièreovu kritičkom sustavu taj bi se sloj romana imenovao kao policija književnosti. S druge pak strane, u *Jadranskoj trilogiji* Nedjeljka Fabrija vidljiv

je golem i svjestan napor kojim pripovjedač nastoji iznaći tragove povijesti i označiti ih u diskursu. Pri tome koristi različite narativne strategije. Tako su u djela umetnute brojne priče u priči kojima se daje višak informacija, pa se romani tumače sami unutar sebe. U *Jadranskoj trilogiji* doneseni su i različiti oblici tekstva, npr. obiteljsko stablo, ulomci iz članaka, vijesti, stenogrami, izvješća, parole, ulomci iz govora i pisma povijesnih osoba, letak, peticija, pjesme, ulomci iz povijesnih izvora, ulomci iz osobnih dnevnika, molitve, autocitati, bilješke, komentari pripovjedača u zagradama, razni popisi, dokumenti te izvadak iz knjige prihoda i rashoda junakinje.

U romanima Nedjeljka Fabrija vrlo je često korištenje i tipografskih rješenja, pa se uočava upotreba kurziva, masnog tiska, različitih fontova, verzala i uvođenje spacioniranih riječi... Unose se govorne dionice na talijanskom, mađarskom i njemačkom jeziku. *Jadranska trilogija* razlikuje se od uobičajenih načina organizacije teksta, pa svojom *drugošću* plijeni pozornost čitatelja, kojemu se neprestano pomiče horizont očekivanja. On ne može pronaći čvrsto uporište ni u žanrovskim odlikama jer se pravila žanra redovito prekoračuju, pa nije ostvaren uređen i predvidljiv osjetilni svijet koji je utemeljen na literarnim normama. Podrazumijeva se da čitatelj poznaje pripovjedne konvencije, pa se u tekst unose neizravne recepcijske upute. On treba uočiti pripovjedna pravila i zakonitosti fiktivnog svijeta romana. Zato sam čin čitanja jest ponajprije čin aktualiziranja tekstualnih struktura. Vidljivo je da je čitatelju u ovim djelima namijenjena aktivna uloga, pa krajnji doseg čitanja ovisi o čitateljevu angažmanu i literarnom iskustvu. Takav način eksploatacije i funkcioniranja historiografskoga sloja u romanesknoj naraciji dovodi do stvaranja samosvjesne postmodernističke fikcije u kojoj je došlo do nove *podjele osjetilnog* u rancièreovskom smislu.

Romani *Jadranske trilogije* uvrštavaju se u modernu književnost, za koju je Derrida utvrdio da je „povezana s ovlasti da se kaže sve“ (Derrida 37). On smatra da je takva književnost neodvojiva od moderne institucije demokracije. Zato književnost daje mogućnost autoru da kaže sve što želi, a da istovremeno ostane siguran, tj. zaštićen od svakog tipa cenzure, npr. religijske, političke i sl. (Derrida 37). Kritičar zaključuje da je sloboda koju moderna institucija književnosti omogućuje „moćno (...) političko oružje, koje ipak može u trenutku biti neutralizirano kao fikcija“ (Derrida 38).

Citirana literatura

- Anić, Vladimir. *Rječnik hrvatskog jezika*. Novi Liber, 1991.
- Arambašić, Lidija. *Psihološke krizne intervencije: Psihološka prva pomoć nakon kriznih događaja*. Društvo za psihološku pomoć, 2000.
- Assmann, Aleida. *Druga sjenka prošlosti: kultura sjećanja i politika povijesti*. Knjižara Krug, 2011.
- Boin, Arjen et al. *Politika upravljanja krizama: Javno rukovođenje pod pritiskom*. Službeni glasnik, Univerzitet u Beogradu i Fakultet bezbednosti, 2010.
- „crisis.“ *The Oxford English Dictionary*, <https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=crisis/> Pristupljeno 18. prosinca 2023.
- Derrida, Jaques. *This Strange Institution Called Literature: an Interview with Jacques Derrida*. 1992. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/mono/10.4324/9780203873540-3/dangerous-supplement-jacques-derrida-derek-attridge?context=ubx/> Pristupljeno 8. srpnja 2020.
- Dragičević, Adolf. *Ekonomski leksikon*. Informator, 1991.
- Errl, Astrid. *Memory in Culture*. Palgrave Macmillan, 2005.
- Fabrio, Nedjeljko. *Berenikina kosa*. Znanje, 1990.
- . *Vježbanje života*. *Kronisterija*. Jutarnji list, 2004.
- . *Triameron*. *Roman einer kroatischen Passion*. Profil, 2005.
- Hutcheon, Linda. *Narcissistic Narrative: The Metafictional Paradoks*. Methuen, 1983.
- . *A Poetics of Postmodernism. History, Theory, Fiction*. Routledge, 1988.
- Ivanović, Vesna. „Pojam krize: konceptualni i metodološki aspekti.“ *Međunarodne studije*, sv. 14, br. 2, 2014, str. 9-29.
- „kriza.“ *Hrvatska enciklopedija*. E-izdanje, Leksikografski Zavod Miroslava Krleža, 1999–2009., <https://www.enciklopedija.hr/clanak/34066/> Pristupljeno 18. prosinca 2023.
- Milanja, Cvjetko. *Hrvatski roman 1945. – 1990*. Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta, 1996.
- Nemec, Krešimir. *Povijest hrvatskog romana III*. Školska knjiga, 2003.
- Rancière, Jacques. *La Méésentente: Politique e philosophie*. Galilee, 1995.
- . *Le partage du sensible: Esthétique et politique*. La fabrique editions, 2000.
- . *The politics of aesthetics: the distribution of the sensible*. Continuum, 2004.
- . *Politika književnosti*. Adresa, 2008.

POLITICAL CRISES IN NEDJELJKO FABRIO'S *JADRANSKA TRILOGIJA*

Abstract

Sanja TADIĆ-ŠOKAC

Faculty of Humanities and Social Sciences

Department of Croatian Studies

Sveučilišna avenija 4

HR – 51 000 Rijeka,

sanja.tadic.sokac@uniri.hr

This paper examines political crises and their impact on the individual in *Jadranska trilogija* [*The Adriatic Trilogy*] (created from 1985-2002) by Nedjeljko Fabrio. It begins with an explanation of the concept of crisis and political crisis. We speak of a crisis when essential values that form the basis of a community's life are threatened. Crises in this trilogy are presented on both the social and individual levels. The political crises at the social level in the *Jadranska trilogija* [*The Adriatic Trilogy*] reveal an uncertain and turbulent social situation across political, economic, social and cultural systems. In the whirlwinds of history, the characters are exposed to merciless political upheavals, which they confront in ways that are acceptable to them. Thus, the political crisis at the individual level manifests itself through the problematization of the characters' actions who are placed under increased psychological pressure and struggle to orient themselves in space and time. They do not behave in the usual way.

The paper examines the literary procedures through which the author engages with the politics of literature, as well as the ways in which the text reorganizes the system of narrative conventions and the perception of the literary work (according to the theoretical assumptions of Jacques Rancière). The novels of *Jadranska trilogija* [*The Adriatic Trilogy*] are also interpreted in accordance with the views of Jacques Derrida, who argued that literature is a modern institution inseparable from the modern institution of democracy. He believes that an author can say whatever he wishes while remaining protected from any form of censorship (political or religious) precisely through literature. The freedom that literature offers is a "powerful political weapon, which can nevertheless be neutralized at a moment's notice as fiction".

Keywords: political crises, politics of literature, *Jadranska trilogija* [*The Adriatic Trilogy*], Nedjeljko Fabrio, Jacques Rancière

POLITISCHE KRISEN IN *JADRANSKA TRILOGIJA* VON NEDJELJKO FABRIO

Zusammenfassung

Sanja TADIĆ-ŠOKAC

Philosophische Fakultät Rijeka
Abteilung für Kroatische Studien
Sveučilišna avenija 4
HR – 51 000 Rijeka,
sanja.tadic.sokac@uniri.hr

Die vorliegende Arbeit beschäftigt sich mit politischen Krisen und deren Auswirkungen auf das Individuum im Werk *Jadranska trilogija* [Die Adria-Trilogie] von Nedjeljko Fabrio (entstanden zwischen 1985 und 2002). Der Ausgangspunkt bildet die Erläuterung des Krisenbegriffs und des Begriffs der politischen Krise. Von einer Krise ist die Rede, wenn grundlegende Werte, die das Leben einer Gemeinschaft prägen, bedroht sind. Die Krisen in dieser Trilogie werden auf sozialer und individueller Ebene dargestellt. Die politischen Krisen auf sozialer Ebene in *Jadranska trilogija* zeigen eine unsichere und turbulente gesellschaftliche Lage in politischen, wirtschaftlichen, sozialen und kulturellen Systemen. In den Wirbelwinden der Geschichte sind die Figuren unbittlichen politischen Turbulenzen ausgesetzt, mit denen sie auf eine für sie akzeptable Weise umgehen. So manifestiert sich die politische Krise auf individueller Ebene in der Problematisierung der Handlungen der Helden, die unter erhöhtem psychischem Druck stehen und Schwierigkeiten haben, sich räumlich und zeitlich zu orientieren. Sie handeln nicht wie gewohnt.

Die vorliegende Arbeit untersucht die literarischen Verfahren, mit denen der Autor auf die Politik der Literatur verweist, die Art und Weise, wie der Text das System der Erzählkonventionen reorganisiert, und die Wahrnehmung des literarischen Werkes (nach den theoretischen Prämissen von Jacques Rancière). Die Romane der Fabrios Trilogie *Jadranska trilogija* werden im Lichte der Auffassung von Jacques Derrida interpretiert, der betonte, dass Literatur eine moderne Institution sei, die untrennbar mit der modernen Institution der Demokratie verbunden ist. Er ist der Ansicht, dass der Autor gerade durch die Literatur das sagen kann, was er will, und dabei vor jeglicher Zensur (politischer, religiöser) geschützt bleibt. Die Freiheit, die ihm die Literatur bietet, ist „eine mächtige politische Waffe, die jedoch im Moment als Fiktion neutralisiert werden kann“.

Schlüsselwörter: politische Krisen, Literaturpolitik, *Jadranska trilogija*, Nedjeljko Fabrio, Jacques Rancière